

Zprávy

V. mezinárodní kongres slovanské archeologie

V. MKSA se konal ve dnech 18.–25. září 1985 v Kyjevě (SSSR) za účasti asi 350 delegátů. Nejpočetnější byli přirozeně badatelé hostitelské země, poměrně početní byli archeologové bulharští, polští, němečtí (NDR), maďarští a slovenští, zatímco ostatní země byly zastoupeny 1–3 účastníky (Belgie, Dánsko, Finsko, Jugoslávie, Norsko, NSR, Rumunsko, Švédsko); též z českých zemí byli přítomni jen tři delegáti. Zahajovací a závěrečné plenární zasedání se konalo v budově Kyjevské státní filharmonie (v severním ústí hlavní kyjevské tepny – Kreščatiku), jednání sekcí probíhalo v nedaleké budově oddělení společenských věd Ukrajinské akademie věd (Kirovova ul. 4).

Hlavními tématy jednání kongresu bylo praslovanské a časně slovanské období a otázky slovanských měst. Výrazně to plyne již z označení sekcí. Pouze 1. sekce měla název „Staří Slované“, zatímco 2.–5. sekce pojednávaly o různých aspektech raně středověkých slovanských měst: „Původ a vývoj raně středověkého města“ (2. sekce), „Podmínky a způsob života ve středověkém městě“ (3. sekce), „Středověké město a jeho zázemí“ (4. sekce), „Města a jejich kulturní a obchodní styky“ (5. sekce). Šestá sekce byla tématicky smíšená („Architektura, umění a duchovní kultura“), avšak i v ní se řada referátů týkala městských objektů nebo jevů.

Celkem předneseno na 274 referátů a sdělení; řada plánovaných vystoupení však odpadla pro neúčast delegátů a mnozí účastníci přednášeli na jiné téma než bylo původně ohlášeno. Poněvadž informace o změnách nebyla dostatečně pružná, nepodařilo se vždy jednotlivci vyslechnout ty referáty, o něž by měl zájem, i když soustředění všech sekcí v jedné budově pro to skýtalo dobré předpoklady. Částečně byl tento nedostatek napraven tím, že byly k dispozici teze referátů sovětské, polské a německé (NDR) delegace; pražský archeologický ústav ČSAV se důstojně prezentoval rusky tištěnou publikací o archeologických objevech 6.–15. století v Čechách z let 1975–1985.

Jednání staroslovanské sekce se koncentrovalo zejména na časně slovanskou problematiku V.–VII. století, která byla nejpřehledněji postížena v referátech V. D. Barana a O. M. Prichodnjuka. Podle těchto autorů se dnes oblast vzniku časně slovanských kultur (pražské, peňkovské a koločinské) rýsuje mezi horním Dněstrem, přes jižní Bug a Dněpr až k hornímu Pslu a Děsně, kde jsou nejstarší nálezy z 5. století a kde se jeví genetická souvislost zejména s černjachovskou a kyjevskou kulturou. V areálu pražské kultury rozlišují tři vývojové fáze (5.–poč. 6. stol.; 6.–poč. 7. stol.; 7. stol.), z nichž nejlépe je datována 1. a 3. fáze. V oblasti peňkovské a koločinské se jeví v témže chronologickém rozsahu jen dvě fáze. Slovanská občina 5.–7. stol. je charakterizována skupinami osad, nepřítomností hradišť, skupinovou zástavbou sídlišť se společnými návsemi a hospodářskými stavbami, početní převahou obydlí nad hospodářskými stavbami, absencí příznaků majetkové diference, počátky vyčleňování individuálních dvorů. Základní hospodář-

skou jednotkou časně slovanské občiny byla patriarchální velkorodina skládající se z malých rodin žijících v malých domech tvořících skupinu (dvůr) a společně hospodařících (hospodářské stavby byly společné) při individuálním rozdělování produktu. Místy docházelo ke koncentraci občinového řemesla. – Ostatní referáty v staroslovanské sekci byly tematicky značně roztržité. Vztahovaly se k převorské, černachovské, zarubiněcké i k starším kulturám (černoleské, s rýhovanou keramikou, třinecko-komarovské), k jednotlivým oblastem (Přikarpatí, Volyň, Potisí aj.), k filologickým problémům etnogeneze, pohřebního ritu i k antropologickým otázkám. V rámci této sekce referoval Z. Klanica o chronologickém třídění nálezů mečů z 9.–11. století a jeho souvislosti se státotvorným procesem v jednotlivých částech Slovanstva; referát vyústil v kritiku extravagantních názorů o lokalizaci Velké Moravy.

Referáty k otázce slovanských měst ukázaly velkou mnohostrannost tohoto problému, různorodost názorů i velký časový rozsah, v němž je tento problém sledován, s hlubokým zásahem do oblasti historické archeologie. V úvodním referátě rozlišil V. V. Sedov čtyři etapy vývoje měst na Rusi. V první (předměstské) fázi v 7. až 8. stol. vznikaly podle něho mezi zemědělskými osadami sídliště řemeslníků pracujících pro trh (některá z nich byla opevněná – Zimno, Pastyrskoje, Izbornsk, Rurikovo hradiště aj.), a to v různých místech Rusi. V druhé fázi (9.–10. stol.) začala ta řemeslnícko-obchodnická sídliště, která se stala kmenovými centry, přerůstat v raně feudální města. V třetí fázi (2. pol. 10.–1. pol. 11. stol.) vzniká v zónách koncentrace zemědělského osídlení velký počet měst, která se stala vojenskoobranými centry okolního zázemí. Ve 4. fázi (2. pol. 11.–12. stol.) dochází k zakládání četných měst v celé Rusi z iniciativy knížat, kteří se zmocňují jejich správy. Naproti tomu D. A. Avdusin ve svém příspěvku zdůraznil, že sever Rusi byl dlouho neslovanský a že až do 11. stol. tam byly jen zemědělské osady. Slovanští města tam vznikala buď na starších neslovanských sídlištích nebo na nových místech. Upozornil na nutnost kritického přístupu v hodnocení úrovně řemesla, které zejména v kovožpracující sféře existovalo i v prvobytných poměrech zemědělského osídlení a důkazy o jeho vyčlenění a práci pro trh nejsou vždy jednoznačné a dostatečně průkazné. B. A. Timoščuk na základě teze, že hlavním příznakem staroruského města je tržně-řemeslnický posad, se pokusil načrtnout jeho hlavní archeologické příznaky (systém obrany, zástavby, komunikací). J. Herrmann se zabýval specifickou formou přímořských slovanských měst vznikajících již od 8. stol. jako různoetnická sídliště daleko od sídel tradiční kmenové aristokracie (hradů) a zanikající v 10.–11. stol. pod vojenskopolitickým tlakem raně feudálních státních sjednocení vedených knížaty a velmoži, u jejichž opevněných sídel vznikala konkurenční řemeslnícko-obchodní podhradí. Většina referátů se týkala charakteristiky jednotlivých městských center z různých oblastí a časných fází. K problematice velkomoravských měst hovořili B. Chropovský a B. Dostál, o otázce malých měst pojednal M. Richter. Většina polských, sovětských i bulharských referátů se týkala vývoje měst 11. až 13., ba i 14. století. Převaha slovenských referátů se vztahovala k zázemí neagrárních útvarů (A. Ruttkay, D. Čaplovič) a k samým hradištím (Šalkovský, Béreš). Celkový přehled o současném stavu řešení problematiky počátků měst bude však možné získat teprve z kongresové publikace.

V plenárních zasedáních, která vyzněla jako hold nestoru ruských archeologů B. A. Rybakovovi, věnoval jmenovaný hlavní pozornost problematice slovanského pohanství a jeho reziduí v městském prostředí.

Účastníci kongresu měli možnost prohlédnout si vedle stálých archeologických expozic v kyjevském historickém (Vladimírská 2) a přírodovědném muzeu (Leninova ul. 15) a v pokladnici staroruského šperkařství v Pečerské lavři novou výstavu „Slované a Rus“ v muzeu dějin Kyjeva (ul. Čekistů 8), kde byly u příleži-

tosti kongresu instalovány nejnovější nálezy z oblasti slovanské archeologie na území SSSR.

Jednání kongresu bylo doplněno dvěma exkurzemi. Zájezd do Černigova (21. 9.) byl spojen s prohlídkou Spasského (11. stol.), Borisoglebského (12. stol., vybudovaný však na základech větší stavby z 11. stol.), Pjatnického chrámu (12. stol.) a Trojickoiljinského kláštera s jeskynním komplexem z 11. stol. V parku nad tímto klášteřem bylo možné zhlédnout mohyly z 9.–11. stol. a opodál dvě ohromné knížecí mohyly (Gulbišče, Bezymjannyj) na mysu nad Děsnou. V parku ve městě je uchována proslulá „Černá mohyla“. V černigovském historickém muzeu byla starší archeologická expozice doplněna výstavou výsledků nejnovějších výzkumů zdejšího okresu v raném středověku, s nimiž účastníky seznámil místní archeolog V. P. Kovalenko. V obsáhlé přednášce konané v aule černigovského pedagogického institutu seznámil B. A. Rybakov přítomné s problematikou „Slova o pluku Igorově“.

Druhá exkurze (22. 9.) byla zaměřena na Perejaslav Chmelnický. Účastníci si vedle četných chrámů s muzejními expozicemi prohlédli především pavilón archeologického oddělení zdejšího historického muzea vybudovaný nad otevřenými základy staroruského chrámu z 11. stol.; na obvodovém ochozu jsou rozmístěny vitríny s archeologickými nálezy z okolí od paleolitu až do raného středověku. Dalším pro archeologa pozoruhodným objektem byl skanzen s rekonstrukcemi různých objektů z jednotlivých období pravěku a raného středověku (kromě četných etnografických objektů), dále lapidárium s eneolitickými kamennými hrobkami, s pravěkými a raně historickými kamennými „babami“ a konečně originální muzeum chleba s exponáty od neolitu až po nejnovější dobu.

Kongres umožnil jeho účastníkům upevnit staré a navázat nové kontakty založené na společném pracovním zaměření, dovolil prezentovat výsledky vlastní práce a seznámit se s nejnovějšími poznatky jejich specializace ve všeslovanském měřítku a v neposlední řadě poskytl aspoň částečnou představu jaké prostředky a péči věnuje sovětská společnost ochraně, výzkumu a prezentaci archeologických památek.

BOŘIVOJ DOSTÁL

Seminář Černigov a jeho okolí v 9.–13. století

Černigov patřil ve středověku k důležitým kulturním i politickým centrům Ukrajiny a k poznání jeho nejstarších dějin měl přispět i seminář konaný zde 15.–18. IV. 1985. Přípravou na něj bylo 25 referátů předních sovětských badatelů a tyto vyšly předem formou tištěných tezí (Istoriko-arheologičeskij seminar „Černigov i jevo okruga v IX–XIII vv.“ [15–18 aprilja 1985 g.]. Tezisy dokladov, Černigov 1985, 68 s.). Úvod do problematiky podal P. P. Toločko v příspěvku nazvaném „Kijev i Černigov v IX–XIII vv.“ (teze s. 8–11), dále hovořil P. A. Rapoport o datování památek kyjevského a černigovského stavitelství 12.–13. století (teze s. 11–14) V. P. Kovalenko o základních etapách vývoje středověkého Černigova (teze s. 14–18), otázkami role měst v procesu vzniku státu u východních Slovanů v 9.–12. století se zabýval I. F. Kotljář (teze s. 18–19) a geneze měst se týkalo i vystoupení M. J. Brajčevského věnované nejstarší letopisné zmínce o Černigově (teze s. 19–22).

Dále následovala řada referátů k jednotlivým speciálním otázkám. Upozorňujeme alespoň na nejdůležitější. J. E. Borovskij, Vostočnyje istočniki o trjoch gruppach rusov (teze s. 22–24); O. V. Suchobokov, Levoberežnaja Ukrajina v VIII–